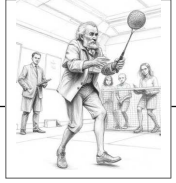

TAKÁCS GÉZA

Jókait olvasva

https://doi.org/10.71157/upsz.2025.09-10.01

LÁTÓSZÖG

(Ha szabad egy kissé didaktikus megjegyzést: Ezt az írást tanároknak ajánlom, noha, bár, holott – alkalmasint éppen azért, mert – egy szemernyi pedagógia sincs benne.)

„Legyen úgy, mint régen volt!
Legyen úgy, mint régen volt:
Hogy ne legyen a magyarnak
Hogy ne legyen a magyarnak
Sem dolmányán, sem jó hirén semmi folt.”

Mire megvénülünk: a vigasztalan vigasztalás regénye.

Hát hogy a pokolba lehetne megvigasztalódni 1849 után? Akármeddig tart is az élet, ha egyszer már minden odaveszett. Ha egyszer már átélhette és túlélhette a forradalmi nemzedék – elbújva valahová vagy egyenesen elmenekülve innen, akárhová –, hogy a legderekabbakat fölakasztják. Mint a rablógyilkosokat.

Hát, hogy is lehetne megvigasztalódni 1989 után, amikor is kinyílott az az ajtó, amiről azt gondolhatták nemzedékek, évtizedek (vagy tán fél évezred) óta, hogy soha nem nyílik meg. Hiszen, ha addig mégis megesett, hogy résnyire nyílt, rögtön nagy dördüléssel és ezer fájdalmat okozva újra becscsukódott. S 1989-ben kinyílott. Szinte magától. És senki nem állt az ajtóban lesben, hogy tőrbe csaljon, csapdába ejtsen mindenkit, aki mozdulni mer. Csak hát akkor már készek, érettek voltunk arra, sok-sok lecke tanulsága már az ösztöneinkben, hogy sietni kell, kapkodni kell, hogy amíg nyitva az ajtó, nyerjünk rajta valamit, aztán úgyis megint menekülni, rejtőzni kell. Szóval mindent megelőzött a hullarablás (a szocializmus tetemének a karórájáról, cipőiről, sapkájáról. dohányáról, pénztárcájáról van szó), az árulás, s csak aztán derült ki, hogy ezúttal a leszámolás elmarad. Szabad lett volna szabadnak lenni, ehelyett inkább szabad lett leleményesnek, megtalálónak, felismerőnek, kihasználónak, résen lévőnek, élelmesnek, szemfülesnek lenni. Vagy irigynek vagy károrvendőnek vagy riadtnak vagy tettre képtelennek. (Persze, szabad volt belehalni, belesavanyodni az esélyek elvesztegetése miatti kétségbeesésbe.)

Jókairól írnak, beszélnek. Sokfelé sokak. Mint egy kopott, színét, ragyogását vesztett gyémántról. Ami azért sokat ér, mert a miénk, s különben is nemes anyag. Pompás összetevőkből. Össze lehet számolni Jókai műveiben az „oktaédereket, a rombdodekaédereket, a hexakiszoktaédereket", de érdemes szemügyre venni a „deltoidikozitetraéder, tetrakiszhexaéder, triákiszoktaéder, tetraéder és hexakisztetraéder" alakzatokat is. Milyen sokat jelentett tegnap, tegnapelőtt.

Az a meghökkentő, hogy szinte rögvest sejteni lehet, hogy aki szól róla, azok közül többen, akárhányan már rég nem olvassák. Most, frissen biztosan nem. Ítélnek az emlékeik felől, s nem beszélnek friss élményeikről.

„Jókai fölött, azt hiszem, elment az idő." – mondja Nádasdy Ádám, a jeles Shakespeare- és Dante-fordító, irodalmár, költő, nyelvész (irodalmi estjén, Komáromban, Jókai szülővárosában egy héttel a születésnap után, vagyis nagyjából a 200. évforduló „tiszteletére"). Aztán ezt ismételgetik egy darabig itt-ott azok, akik maguk sem veszik kézbe, de valamit mondani kell. (A Nádasdy-beszélgetés YouTube-felvételének az idézet a címe, miközben Jókairól épp csak futólag esett szó a beszélgetés végén, ami persze maga is az estet minősíti. Nádasdyt és a vendéglátókat egyaránt.)

Ez ideig az „élő", a „nyilatkozó" Jókai a tetőpontja ennek a lehangoló emlékévnek, elkedvetlenítőnek, nehogy bárki megfontolja, és kíváncsiságból belelapozzon: Jókai, „életre" keltve, immár maga beszél magáról, végtelenül unalmasan és élettelenül. Egy korszakalkotó – gyermeteg – MI-riport ez Jókaival. A közmédia nagy meglepetése, ajándéka ez a Jókait nem olvasók megnyugtatására. (Még alakulhat persze másként.)

Szép eset persze egy új Jókai Mór-film helyett a Bán Mór-film is. (Romantikus dráma helyett történelmi thriller.) De ez már csak grandiózus tréfa. (Vagy épp maga a rögvalóság.) Van ugyan pályázati kiírás „A legmagyarabb író" tézissel, címmel, előre garantálva, kikövetelve a kudarcot. (Meghirdetve olyan kormányzati oldalon, ahol a Jókai-év programja épp – vagy még – feltöltés alatt. 04. 29.)

szemtelen, szellemes, humoros, rendhagyó

Én meg Jókait olvasok. Most épp az *Írói arcképek* c., könyvtárból kiselejtezett kötetet tettem le. Azért vettem kézbe, mert szerettem volna végre már valami porlepte Jókai-szöveggel találkozni. Amit könnyen félre lehet tenni, abba lehet hagyni az olvasását, hiszen nem regény. Amúgy magyartanár volnék, voltam, szóval ismerek irodalomról szóló szövegeket.

És mit mondhatnék, sajnálom az időt az írásra, amikor olvashatnám tovább. Talán a legelevenebb irodalomról szóló írásmód, amivel találkoztam. Szemtelen, szellemes, humoros, rendhagyó. Úgy ír Csokonairól, mintha a testvéréről, szeretettel, csúfolódva és elragadtatással. Az ő Csokonaija nem bír nyugton maradni sehol, nem száműzött, inkább csavargó, de épp ezáltal lett nagy poéta. „*Ha megmaradt volna Csurgón professzornak, elvehette volna Lillát, lettek volna apró gyermekei, tán írt volna egy pár hasznos könyvet a méhészetről és dohánytenyésztésről, de hol maradtak volna akkor azok a szívbe visszaható hangok, amikben a költő olyan*

sokáig fog élni, amilyen rövid volt élete itt a porban!"

A Bánk bánról is ír elemzést, én ugyan egykor tanítottam is, de rossz tükrök által homályosan látva. Jókai annyira fellelkesített és kiokosított, elő fogom venni újra, hiszen a magyar színházi nyelv forradalma is volt ez a színmű (s persze a forradalom színháza volt a harmadik bemutatója):

„kőolaj lámpáját tartá vendégei elé, hogy jobban lássák, milyen fényesen süt a teljes holdvilág"

„Kitől tanulhatta Katona József e század elején ezt a magyar drámai szólást, aminőn előtte nem írt soha senki, utána is nagyon kevesen? Honnan kerültek elméjébe ezek a magvas mondások, amiknek mély értelmük van, s amiket mégis mindenki megért, hogy írhatott ily tiszta magyarsággal abban az időben, amidőn a magyar auktor, ha pennát fogott, koncipiálni az ideáit, ahhoz segítségül hívott latint, franciát, németet; hogy tudott oly gazdagon színezni azzal a nyelvvel, mely akkor oly szegény volt; s az egyszerű szavak kincseket rejtenek gondolatokban, érzelmekben, igazságokban.

Bánk bán költői szépségeit magasztalni közönségünk előtt éppen olyan fölösleges igyekezetnek tartom, mint aminőt az adoma tudósa kifejtett, aki kőolaj lámpáját tartá vendégei elé, hogy jobban lássák, milyen fényesen süt a teljes holdvilág."

Az utolsó idézet következik ebből a kötetből, aztán abbahagyom, pedig szinte minden írás, még a legrövidebb is, még az alkalminál is esetlegesebb is ízzel és hangulattal telt. Megszólít, friss. Elgondolkodtató megjegyzése van. Vagy van legalább egy mondata, egy története, egy fordulata, ami fölemeli, emlékezetessé teszi. Olyasmi, amiről ábrándozik minden írástudó – Istenem, csak egy cseppet adjál Jókai derűjéből! –, ezért is könnyű most a dolgom, mert megint Jókai jön.

Bajban vagyok már jó ideje a Himnuszunkkal. Amit adna, arra nem vagyunk fogékonyak, amire szükségünk volna, az hiányzik belőle. Szinte sehol nem szól meggyőzően, szinte sehova nem odavaló. De erről sosem mertem mondani semmit, nemhogy leírni, nem vagyok olyan elvetemült. Aztán tessék:

„Győzelmes hadjárathoz hasonlítható Vörösmarty Szózatának elterjedése: mind szavalva, mind énekelve.

Mily roppant szökés; az addig divatozott Kölcsey Hymnusától Vörösmarty Szózatáig.

Kölcsey még csak azt sóhajtja, hogy: „Isten áldd meg a magyart jó kedvvel, bőséggel." (Szabadságról, dicsőségről még nincs szó.) Nyujts feléje védő kart, ha küzd ellenséggel. (Hát az önbizalom? a saját erőnkből fölemelkedés?) Balsors akit régen tép, küldj rá víg esztendőt. (Csak „esztendőt!" azt is „vigat", holott ebben nincs hiányosságunk.) Megbűnhödte már e nép a multat s jövendőt. (Tehát a bűneinkért lakolunk!) S hozzá a melódia is éppen olyan temetési ének: harangszó-vegyülékkel.

Ellenben mi férfias, mi öntudatos felhívása a nemzeti szellemnek a Szózat. […] És a költeményre alkalmazott dallam is megfelel a tartalomnak. Erőteljes, megindító, tömegek ajkára alkalmazott; végén népies lendületű, nem zsolozsma az, hanem induló. Félszázad óta tartja e dal az uralmát az egész nemzetben. Vígságunkban, szomorúságunkban,

diadalaink napjain, elcsüggedésünkben a Szózat tartotta fenn a nemzetben a „régi” lelket, s ha ideje jött, öntött bele „újat”.”

(Így hát, mi ketten Jókaival így gondoljuk, nem beszéltünk össze.) Ami pedig a Jókai-olvasást illeti, hát átaludtam sok évet én is, persze. Olvastam elég Jókait, olvastam mást. Éltem. Aztán kíváncsiságból levettem a polcról a *Mire megvénülünk* c. kötetét. Olvasatlan regényét keresve. Pórul jártam, mert ott voltak a kötet végén az oldalszámok ceruzával, bizony, ezt a kötetet is olvastam már valamikor, lehet, hogy fél évszázada. (Persze, ez biztosan lódítás, mert a kiadás 1979-es, de több évtizede azért.)

Aztán belekezdtem, olvastam, s a napok azzal teltek, hogy a dolgaimat egy-egy fejezet olvasásával tagoltam, jól is ment minden, jobban, feszesebben, mint máskor, vártam már a jutalmat, a folytatást újra és újra. De ez voltaképp majdnem mellékszál. Hiszen Jókai, bár ezt nem tudhatta, hogy majd ennyire közönségesen modern lesz, ezt a regényét is épp úgy írta meg, mint egy tévésorozat forgatókönyvét. (Hiszen a regényei közül sok valóságosan is fejezetenként jelent meg először a korabeli lapokban vagy éppen a saját lapjaiban.)

A könyv egy igazi sorsdráma, mindenestül hazai alapanyagból. Hősiesség és hülyeség arányos és kellően fantasztikus keveréke. De nem ez lepett meg igazán, hanem hogy milyen fontos tudást közvetít, ajánl, jelenít meg.

„A mai kor embere, aki a boldog múlt idők után sóhajtoz, nem fogja azt érteni, minő veszélyes vállalat volt ’nemesi szabadságunk dicső korszakában’ az a merénylete néhány ifjú embernek, hogy az országgyűlési beszédeket kézirat alakban megismertette a közönséggel.

Rám újjáalakító hatásuk volt ez iratoknak.

Egészen új világ nyílt meg előttem; új fogalmak, új ösztönök támadtak bennem.

Annak a világnak, ami előttem megnyílt, az volt a neve, hogy ’haza’.

Csodálatos azt hallgatni, hogy mit beszél a haza!

Eddig fogalmam sem volt felőle, most mindennap azzal töltöttem éjszakáimat; – a sorok, miket éjjelenkint leírtam, éppen úgy lettek felírva azokra a fehér lapokra, amik egy gyermek lelkében üresen vannak hagyva. S nemcsak magam voltam így.

Még most is mélyen emlékembe van vésve az a gerjesztő hatás, mely ez írott lapok által az akkori ifjúság szellemét átalakítá.

Az országgyűlési ifjúságot nem lehete tivornyákon látni, ahelyett komoly arcokkal, komoly tárgyakról vitatkoztak, s ez ragadt a nagyobbakról a kisebbekre; a labdázó helyekről elszoktunk, társulatokat alakítottunk, ahol parlamenti rend szerint vitattuk meg a nap eseményeit, írtunk verseket, azokat megbíráltuk, s törtünk pálcát az ingadozó hazafiak fölött; szavaltunk napvilág-nem-látta költeményeket, eljártunk éljenezni a fáklyászenékre, s viseltünk gyászt kalapjaink mellett a többi fiatalsággal, mikor Kölcsey azt mondta, hogy ideje van a gyásznak.”

Olyan nagyon nem magyaráznám, hogy ez az emlékidézés milyen pontos jellemzése, értelmezése, megvilágítása a polgári haza-tudat születésének. De éppen eredeti hitelessége, érzékletessége és pontossága folytán

hősiesség és hülyeség arányos keveréke

nem nehéz mai polgári haza-tudatunk összeomlását, megcsúfolását, rombolását egy-egy jelenettel magunk elé képzelnünk. Napi jeleneteket azonosítanunk.

Sőt, nekem még az is nyilvánvaló ebből a kis idézetből, mi a csudát tehetnénk itt mostanában, hogy az elvesztett hazát legalább kisebb töredékekben visszaszerezzük, próbálkozzunk valahogy az újrateremtésével.

vicsorognak most is, ma is

Egy harmadik Jókai-könyv, amit mostanában kézbe vettem, a *Politikai divatok*, ez is tele van jelöléssel. Voltaképp egy kis gyűjtemény, hogy el tudjuk a felvilágosító, önismereti tanmesét kezdeni: Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy Magyarország… S aztán folytathassuk a jelennel. Ahová átkiabálnak Jókai mondatai. Most mégsem ezek közül idéznék fel egyet, hiszen az imént a *Mire megvénülünk*nél már megtettem, hanem egy életképet emelnék ki, már csak azért is, mert a könyvtári állományból kitörölt kötetnek – így tettem szert erre is – már az előszava lázítás, s ennek eredeti élményéért hadd nyúljon mindenki a könyv után:

„Emlékeztek-e még arra a szomorú divatra? Mikor az ember darócruhát öltött, pórköntöst, nem olyat, mint aminőt most viselni divat, selyemutánzatát az abaposztónak, hanem valódi, igazi kocsisruhát, zsírszagút, fontos talpút és a - megfelelő szolgálatot is hozzá. A tudós, a dandy, a hős lovakat vakart.

S ha egy álmezben felismerték, ismét más divatot öltött, más házhoz szegődött, másféle parasztnak adta ki magát.

Ha pedig aztán nagyon elterjedt a híre egy vidéken, akkor kezébe fogta a vándorbotot, és indult országot, világot kerülni. Erdőn, völgyön, gyalogösvényeken, miket kecskék vertek a hegyoldalakba.

Óvakodva leskődött be az útjába került falvakba: minő nép lakik ott? érti-e a nyelvét? nem haragosa-e? nincs-e ottan zsandár? A szélső házaknál szállt, a zsindelyes tetőket kerülte. Erdők mélyéből, odvas fák menedékéből hallgatta a vihar zúgását, szíve dobogását. Vándorolt sötét éjszakákon át, mikor más jó lélek aluszik, s áldotta a vihart, mely fergeteg szárnyával hajtói elől eltakarta.

De mit vihar, mit üldözők neki! mit a kifáradt test aléltsága ahhoz, amit lelkében viselt. Egy elveszett múlt emléke, s egy kínzó jövő réme szeme előtt. Ezek az árnyak, amik még éjszaka sem maradnak el. A lélek vadászkutyái, akik előtte, mögötte ugatnak, kergetik, megmarják, pihenni nem hagyják!”

Ez a világosi fegyverletételt követő bosszú – ismétlem, a fegyverletételt követő megtorlás, bosszú – éveinek a felidézése. A lélek vadászkutyái azonban azóta sem pihennek. Néha-néha elhevernek, mintha semmi dolguk nem lenne, aztán pihenten rontanak elő megint. Vicsorognak most is, ma is meglehetős élénkséggel és indulattal.

Próbát tettem még Jókai elfeledett műfajával is, a verssel.

Valójában éppen fordítva történt, mint ahogy most olvasható, épp a versekre bukkantam rá legelőbb, hogy ott kezdjem, amiről voltaképp igazából tudomásom sem volt. Nem esett szó róla, vagy nem hallottam meg, ha mégis.

El is kezdtem rögtön a versolvasást, ennek a története következik:

Jókai még az én gyermekkoromban a legkedvesebb szerzők egyike volt a fiatalok között. De mostanában a diákokat az iskolában már alig-alig lehet rávenni regényei olvasására. Gyakran a filmjeit se bírják türelemmel. Számukra azok is régimódiak, avíttak, lassúak. Legalábbis ez a hír járja iskolai, családi beszélgetésekben.

Akkor most mi lesz, úgy teszünk, mintha ünnepelnénk, miközben a kötetei lassan átkerülnek a raktárak polcaira vagy épp papírhulladékká válnak?

Én azonban tartozom neki azzal, felejthetetlen nemzedéke egyik legjobbjának, aki tanítóm volt álmodozásban, szerelemben, gyászban, hitben, rajongásban, hogy ne hagyjam, hogy így legyen. (Miért hagynánk, hogy így legyen?)

Kerestem a kiutat. Nyilván valami kerülőút kell. Hát nézzük. Van Jókainak egy műfaja, amelyet nem volt alkalma megunni senkinek, mert kedvelt se volt. Ugyan, kinek jutott volna eszébe, hogy a száz regény írója költő is volt, verseket is írt. Ezek a versek a nagy nemzeti kiadás 98–99. köteteiként jelentek meg. Legyenek ott, ha már minden ott van. És persze olyanok is, épp olyanok, mint egy regényíró versei. Megverselt prózák. Versformába szuszakolt elbeszélések, vitairatok, újságcikkek, emlékbeszédek.

Vagyis, nekem legalábbis az tűnt fel, mintha a mai fiatalok legdivatosabb műfajának ősei volnának. Igazi alkalmi versek. A slam poetry kiváló darabjai százötven-százhatvan évvel ezelőttről. Csak észre kell venni. Hisz végtére is Jókai tehetséges tollforgató volt, nyilván nem azért írt efféle szövegeket, mert sikerre vágyott, hanem azért, mert azt a közvetlenséget kereste, amit egy elbeszélés nem nyújthat, olyan irodalom ez, amit állva végig lehet hallgatni, ami közvetlen, mintha épp csak az asztaltól felállva lelkesedne vagy hangoskodna vagy csendre intene valaki, dalra fakadva, rögtön várva és remélve visszajelzést. És az persze ráadás, elég szívszorító, ha nem lenne magától értetődő, mert nagy lélek volt, hogy alkalmi költeményei némelyike mennyire a mai ügyeket, ügyeinket tárgyalja. Hiszen mennyi ügy maradt elrendezetlen, vagy kuszálódik megint és megint. Mintha örökké. (Úgy is mondhatnánk, nagy kérdéseinkre kevesebb a jó válasz, mint hajdanán, pedig...) Hát hadd szóljon közbe a kétszáz éve született öreg szlemmer is. (Kíváncsi voltam, hány Jókai-verset lehet meghallgatni az interneten. Egyet-kettőt találtam.)

a slam poetry kiváló darabjai százötven-százhatvan évvel ezelőttről

Az utolsó sorok azt jelentik, hogy elképzeltem egy Jókai-féle költői estet. Ehhez írtam ezt a bevezetőt. De aztán ezt az estet nem szerveztem meg, ki vagyok én, hogy higgyenek nekem?

A fent mottóként idézett vers például elégia, Tolcsvay előadásában, sírva mulatós nóta cigányzenekarral, vagy épp egy fesztivál ünnepi indulója a TransylMánia előadásában.

Még két apróságot hoznék itt szóba, mindkettő a már idézett komáromi irodalmi esthez kapcsolódik. (Közbevetőleg: ahogy néztem az évfordulós tisztelgéseket, műsorokat, köztük tartalmas, értékes megemlékezések is voltak. Értékes összeállítás jelent meg egyfajta előzetesként a *Jókai Mór emlékezete* címmel 2022-ben az Osiris

kiadónál, Margócsy István szerkesztésében és remek előszavával, a Jókai-értelmezés irodalomtörténeti-írói panorámájával, s több kiváló közelmúltbeli Jókai-értelmezéssel.)

Noha ez a beszélgetés – a komáromi – szólt legkevésbé Jókairól, Jókai csak ráadásként került szóba, mintha csak kényszerből vagy illendőségből, ha már Komárom, ha már Jókai, ha már 200 – mégis ezt nézték meg nagyon sokan, a Jókai-évfordulóhoz köthető YouTube-tartalmak közül ez ideig legtöbben. (Három hónap alatt 18 ezren.) Nyilván a jókais zárlatot is. S mintha Nádasdy pontosan tudta volna, miféle ítéletek a legkelendőbbek, s neki épp küldetése, hogy ezekkel ellene mondjon a – várható, feltételezett – révült ünneplésnek. Arról beszélt, hogy Jókai hosszú leírásai egyszerűen olvashatatlanok ma már, hiszen vannak képek, képek!, képek!!, minek az a szófecsérlés, elviselhetetlen. Avítt régiség.

Tárgyilag természetesen igaza van, hiszen a Vaskaput vagy a balatoni rianást másodpercek alatt megmutatja a gép. Már a mobil is. Csak hát azt a hal is látja amelyik kidugja a fejét a vízből, vagy a varjú, ha épp arra száll, de attól még nem ért semmit. A szavakkal való képalkotás az ember egyik szellemi sajátossága. Le lehet persze szoktatni róla nemzedékeket, többé-kevésbé sikerülhet, vagy sikerült is már, de nem lelkesednék ezért a változásért különösebben. Épp ellenkezőleg, azt gondolom, nem szabadna hagyni. Ez a képességünk satnyulhat, ha nem kap újabb és újabb feladatokat. És hát e tekintetben Jókai szavai által a képzeletünkben formálódó kép olyan teljesítmény, mint egy egyenlet megoldása. Csak persze nem adat a vége, hanem élmény. De hát az egyenlettel sem kellene küszködni, hisz ma már a gép játszva megoldja helyettünk, azért mégse mondjunk le arról, hogy magunk is képesek legyünk rá. Nem az eredményért természetesen, hanem a szellemi készségért, amelyik az emberi létformához, az emberi cselekvés minőségéhez nélkülözhetetlennek tűnik. Az egyenlet és a tájleírás esetében is.

neki valóban dugás
csak a nemi együttlét

A másik apróság *Az aranyember* nőalakjaival kapcsolatos megjegyzés volt. Őket találta némiképp érdekesnek Nádasdy az unalmas Jókai-panoptikumban. Amiről még érdemes tűnődni, hogy vajon Tímár egyaránt szeretője volt-e Noéminek és Teréza mamának. A kérdést kissé profánabbul tette fel, úgy is mondhatnám, hogy közönségesebben fogalmazott, s nem tudom megfejteni, miért. Azt gondolta, vidéken ezt így kell, s mint kiváló nyelvész vette a bátorságot, vagy épp ellenkezőleg, kissé megbotránkoztatni akart, hogy látható legyen, hol van ehhez a szellemi szabadsághoz a vén Jókai? Vagy neki valóban dugás csak a nemi együttlét. (Az mindenesetre valószínű, hogy Jókai másként gondolta, hiszen mi a csudáért kellett feleségül vennie vénségére a névtelen színésznőt, megbotránkoztatva a közvéleményt. Nem lett volna senkinek kifogása az ellen, ha szeretőt tart, s csak dugni akar. De ő alighanem másként gondolta.)

Nem szeretném kötözködéssel zárni ezt az írást. Következzék még egy idézet az *Írói arcképek*ből. a *Vörösmarty apánk* című, 1900-ból keltezett írásból. Jókai pozsonyi tanulóéveire emlékszik vissza:

„De bizony Vörösmartytól is tanított be a magyar nyelv tanára egy verset: azt, hogy „Átok reád magyarok hazája! Átok rád te pártos, büszke nép!" Micsoda kedvteléssel deklamálták ezt azok a német és tót discipulusok, akikből később hírhedett agitátorok váltak!"

Nehéz, fájdalmas tétel ez. Nem olvasok ki belőle semmit, sem a végzetet, sem az átkot, sem a reménytelenséget. A versben végtére is Salamon, aki az átkot mondja, megbékél végül. Elfogadva az elfogadhatatlant. Ami pedig a pozsonyi pedagógiát illeti, csak annyit, hogy a betanítás a betanítót deformálta, a betanítottat pedig megtanította önvédelemre. Aztán cseréltek. Aztán megint cseréltek. A pedagógia történelem lett, a történelem pedagógia.

Olvasok tovább. Most épp Jókait. Aztán meg Jókait is.

Jókai-vers jön zárásul. A *Legyen úgy, mint még nem volt*ból néhány sor: *„Adja Isten, hogy a miről / Apáink csak álmot láttak, / Megérhessük a kezdetét / Egy jövendő jobb világnak…"* (Hát igen, a nagy mesélő, a nagy ábrándozó...)

***

Telnek múlnak a hónapok, befejeztem, megírtam, javítottam. De mégsem tudom befejezni, mert továbbra is Jókait olvasok. Novellákat kerestem, az is eléggé ismeretlen Jókai-táj. De hát honnan szerzek Jókai-novellákat, aztán rábukkantam a saját polcomon, a *Populart füzetek Diák- és házikönyvtár* sorozatában *A háromszínű kandúr* címmel a 69. füzetben hét Jókai-elbeszélést találtam. (1994-ben jelent meg, ingyenes, nem árusítható kiadványként diákoknak és könyvtáraknak, a Soros Alapítvány támogatásával, vagyis felforgató szellemi hadműveletének egyik fájdalmas lövedékeként. Érdemes kézbe venni.)

Aztán most a *Rab Ráby*val viaskodom újra, akkor keserű történelmi kalandregény volt, ma meg riadt figyelmeztetés. Tényfeltáró riportként olvasom.

a *legmagyarabb*
az már hamisítvány

S végül, immár megjelent *Jókai 200 – A legmagyarabb író* címmel a Kertész Imre Intézet pályázati kiírása dráma-, színműírásra:

A cél, hogy *„[…] bemutassuk életének vagy munkásságának azon aspektusait, amelyek őt a legmagyarabb íróvá tették. […] A dráma témájának Jókai Mór életét, munkásságát, illetve valamely jelentős művét kell feldolgoznia. Kiemelt figyelemmel az író Magyarországról alkotott képének, hazaszeretetének megjelenítésére. Örömmel fogadjuk azokat a kreatív megközelítéseket is, amelyek modern korunk számára is releváns üzenetekkel gazdagítják Jókai örökségét."* (Házi feladat: Ideje hát felfedezni Jókai drámáit is.)

Egyébként szerintem a *magyar* melléknévnek nincs középfoka, a magyarnál ugyan mi volna magyarabb. Felsőfoka meg egyenesen fosztóképző. A *legmagyarabb* az már hamisítvány.

A *Rab Ráby*ban éppen arról győzködi a magyarokat Jókai, hogy nem elég magyarnak lenni, vagy még annál is magyarabbnak: esetünkben a híres magyar vármegye börtönné vált szuverenitása védelmében. Hiszen a vármegye ezzel a szuverenitással éppen ezer jogtalanságát és gaztettét takargatta. Hősiesen és önfeláldozóan védte kiváltságait.

Olvasok tovább (ez talán mégis egy szemernyi pedagógiai kitérő lesz), ezúttal éppen a már majd el is feledett történelemtanári csapdából próbálnék szabadulni. Fiatal történelemtanárként szakmunkásképző iskolába vetett a sors, és döbbenten láttam, mit és miféle nyelven kellene nekem megtanítani a holnap gépszerelőinek, traktoristáinak. (Ma már csak a szorongásra emlékszem.) A másik szakom, az irodalom mentette meg az életemet. Aztán a sors tréfája, hogy most meg iskolából kiesett kamasz fiúkkal kerültem össze egy kis korrepetálásra, fiúkkal, akik már (még) se tanulni, se olvasni, se gondolkodni nem szeretnek. Elkezdtem kapkodni, hiszen ami itt a segíthetne, az elbeszélés, valami élményszerűség, abban gyarló vagyok. De hátha Jókai, a nagy elbeszélő. Hiszen *A magyar nemzet története* című kétkötetes művét is elhoztam egy könyvselejtezésből, belenézek, annyira szörnyű és avítt nem lehet, hogy ne adna valami tanácsot. És most, egy-két fejezetét elolvasva, mi mást mondhatnék: Ó, ha történelemtanári felkészítésemet ezzel a könyvvel kezdték volna (vagy effélével, ha van másik ebben a szellemben)! Nem a szerző történészi kiválósága miatt. Hanem azért, mert amiért ezt a könyvet az 1850-es évek elején megírta – hogy a fuldokló nemzeti közösségnek lélekerősítővel szolgáljon, amivel talán jobban kibírja a megpróbáltatásokat, s nem ijed majd meg, hogy magára találjon –, azzal egyúttal a magyar történelem élő arcát idézte föl. Festette, alkotta meg történetekkel. Vagyis nem lehet nem családi-rokonsági-testvéri érzésekkel olvasni. Belátva, átélve, hogy a történelem mi vagyunk. A történelem a miénk. A vagyonunk, az örökségünk, az adósságunk. Édesanyánk és édesapánk. Mesék és ábrándok, fájdalom és kín. (Aztán utána már lehet vacakolni azon, hogy minden mondatához legyen kritika, pontosítás, cáfolat stb. De az már nem tantárgy, hanem élet és pedagógia.) A reformkorról írja Jókai:

„*Az irányadó politikusok az egész nagy lezajlott világháborút egyenesen a szabadelvűség eszméjének rótták fel, és ennélfogva azt hitték, hogy a bajt úgy fogják legjobban orvosolni, ha ezen eszméket kiirtják, s az idők kerekeit visszafelé forgatják. Ezen az alapon termett meg az úgynevezett 'szent szövetség'.*"

És ezt:

„*Küzdeni az ellenkező elvű hatalom ellen csupán szellemi eszközökkel és egyúttal a saját nemzetünknek megrögzött előítélete ellen. Újítani azzal az óvakodással, hogy a régi meglevő halomra ne dűljön. Terjeszteni a szabadelvűséget és felvilágosodást a cenzúra kényuralma mellett. Ébresztgetni a nemzeti öntudattal együtt az európai polgárosodás utáni vágyat. Javítani a földet és a szíveket.*"

Javítani a földet és a szíveket.